Пастанова Савета Міністраў БССР
“Аб удакладненні і частковых зменах існуючага беларускага правапісу”.

Існуючы беларускі правапіс у сваёй аснове правільна адлюстроўвае асаблівасці і законамернасці беларускай мовы. Яго засвоілі шырокія колы грамадскасці, замацавалі шматлікія выданні кніг і школьных дапаможнікаў. Таму якіх-небудзь грунтоўных падстаў для карэннай рэформы беларускага правапісу няма. Аднак асобныя правілы арфаграфіі з’яўляюцца недасканалымі і таму не могуць служыць цвёрдым крытэрыем для адзінага і паслядоўнага напісання. У сувязі з гэтым узнік арфаграфічны разнабой у друку, з’явілася дваякае напісанне ў пісьмовай практыцы і школьных падручніках. Усё гэта адмоўна адбіваецца на авалоданні роднай мовай у школе, не садзейнічае павышэнню культуры пісьма.

У мэтах паляпшэння існуючага беларускага правапісу і ў частковую змену Пастановы СНК БССР ад 26 жніўня 1933 г., № 1312 (33 БССР, 1933 г., № 33, арт. 230; № 51, арт. 335) Савет Міністраў Беларускай ССР пастанаўляе:

1. Зацвердзіць “Праект удакладненняў і частковых змен беларускага правапісу”, падрыхтаваны Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР (дадаецца).

2. Даручыць Акадэміі навук БССР скласці да 1 верасня 1957 года поўны звод правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, у якім прадугледзець больш дробныя неабходныя ўдакладненні асобных правіл правапісу.

3. Увесці ў дзеянне новы звод правіл беларускага правапісу з 1 студзеня 1958 года.

4. У школах і вышэйшых навучальных установах рэспублікі новы звод правіл беларускага правапісу ўвесці з 1 верасня 1958 года.

5. Даручыць Міністэрству асветы БССР распрацаваць адпаведную інструкцыю аб парадку ўвядзення ў школьную практыку новых правіл беларускай арфаграфіі.

Старшыня Савета Міністраў БССР Н. Аўхімовіч.

Нам. Кіраўніка Спраў Савета Міністраў БССР Н. Жук.

11 мая 1957 г.
№ 249
г. Мінск

Зацверджаны Пастановай Савета Міністраў БССР ад 11 мая 1957 г., № 249.

ПРАЕКТ удакладненняў і частковых змен беларускага правапісу, падрыхтаваны Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР.

Правапіс як сістэма арфаграфічных норм з’яўляецца важным сродкам павышэння культуры пісьмовай мовы. Яго правілы павінны забяспечваць аднастайнасць напісання, засцерагаць ад непажаданага разнабою ў пісьмовай практыцы. Гэтым запатрабаванням сучасны беларускі правапіс у асноўным адпавядае. Аднак асобныя яго правілы, як паказала практыка, не з’яўляюцца цвёрдым крытэрыем для адзінага і паслядоўнага напісання, яны прыводзяць да недапушчальнага

арфаграфічнага разнабою ў друку, адмоўна адбіваюцца на авалоданні роднай мовай у школе.

У мэтах паляпшэння існуючага беларускага правапісу Інстытут мовазнаўства лічыць неабходным унесці ў яго наступныя ўдакладненні і змены:

I. Правапіс ненаціскных О, Э

а) Ненаціскное О перадаваць праз А незалежна ад паходжання слова: гара, нага, арганізацыя, савет, бальшавік, камунізм, сацыялізм, пралетарыят, рэвалюцыя; Мікалай, Якаў, Барыс, Шастаковіч, Шолахаў, Вінаградаў, Бароўскі, Канапніцкая, Ваўчок, Шапэн, Леанідзе, Аванесян; Беласток, Валакаламск, Сафія, Каканд;

у тым ліку ў пачатку ўласных імён, прозвішчаў і геаграфічных назваў: Астап, Алег, Аксана, Ануфрыевіч, Алегавіч, Абломаў, Адоеўскі, Абнорскі, Арджанікідзе, Арбелі, Ажэшка, Анарэ, Авідзій, Атэла; Ашмяны, Арол, Ака, Анега, Ахоцкае мора, Ачакаў, Асвенцім, Арысава;

на канцы нязменных слоў: брута, нета, інкогніта, алегра, лібрэта, дынама, фота;

а таксама на канцы ўласных імён, прозвішчаў і геаграфічных назваў: Бандарэнка, Броўка, Даўжэнка, Марка Пола; Лёзна, Маладзечна, Гродна, Арынока, Сан-Францыска, Осла, Конга, Глазга, Чыкага.

Выключэнне: пасля галоснага канцавое ненаціскное О захоўваецца: адажыо, капрычыо, сальфеджыо, трыо; Антоніо, Мао, Цао, Сяо; Антарыо, Більбао, Мінданао, Цындао, Токіо, але: радыё.

б) У імёнах, прозвішчах і геаграфічных назвах з славянскай лексічнай асновай, а таксама даўно запазычаных з неславянскіх моў ненаціскное Э перадаваць праз А, а ненаціскное Е ў першым складзе перад націскам – праз Я: Дзяніс, Дзянісавіч, Сяргей, Сяргеевіч, Сярго, Аляксандр, Аляксандравіч, Бядуля, Бялінскі, Вярстоўскі, Дзяржынскі, Някрасаў, Пляханаў, Няхода, Няедлы, Жалтоўскі, Рашэтнікаў, Равуцкі, Чарнышэўскі, Шаўчэнка, Шчадрын; Дзянісаўка, Нява, Пячора, Чарапавец, Чарнаруччa, Шапятоўка;

імёны, прозвішчы і геаграфічныя назвы, якія не падыходзяць пад гэта правіла, пісаць паводле правапісу іншамоўных слоў: Венсан, Герцэн, Цэдэнбал, Шэкспір, Эсхіл, Эзоп; Какчэтаў, Нахічэвань, Неапаль, Седан, Ерэван, Еўропа, Егіпет, Эстонія, Эльбрус, Эльтон.

II. Правапіс Д, Т і Дз, Ц

а) У словах іншамоўнага паходжання Д, Т вымаўляюцца мякка і на пісьме перадаюцца праз Дз, Ц перад наступнымі суфіксамі і злучэннямі суфіксальнага паходжання: -ІН, -ІР, -ЁР, -ЕЕЦ, -ЕЙСК, а таксама перад памяншальным суфіксам -ІК: каранцін, плаціна, лацінскі, камандзір, камандзіроўка, мундзір, білецёр, акцёр, манцёр, гвардзеец, індзеец, гвардзейскі, індзейскі, білецік, эпізодзік, але: латынь.

б) У імёнах, прозвішчах і геаграфічных назвах Дз, Ц або Д, Т пішуцца ў залежнасці ад беларускага літаратурнага вымаўлення: Дзяніс, Ціхон, Хрысціна,

Цімiразеў, Цёркін, Ціханаў, Дзюкло, Гарыбальдзі, Тальяці, Ціта, Дзмітэрка, Вучэціч; Целяханы, Ціхвін, Барадзіно, Быцень, Уладзівасток, Градзянка, Брацiслава, Закарпацце, Церак, Цюмень, Цянь-Шань, Цібр, Цяньцзінь, Цюрынгія, Поці, Таіці, Гаіці; Тэкля, Тэвасян, Тэкерэй, Атэла, Дадэ, Дэфо, дэ Бальзак, Шаптыцкі; Дэтройт, Тэлаві.

III. Правапіс раздзяляльных апострафа і мяккага знака

Раздзельнае вымаўленне зычнага з наступным галосным на пісьме абазначаецца апострафам або мяккім знакам.

а) Апостраф пішацца:

пасля прыставак, якія канчаюцца на зычны, перад Е, Ё, Ю, Я і націскным І: аб’ява, ад’езд, аб’яднацца, уз’яднанне, раз’юшаны, з’ёлкнуць, аб’інець, над’ільменскі; у тым ліку і пасля іншамоўных прыставак: ін’екцыя, кан’юнктура;

у сярэдзіне слова пасля губных (Б, В, М, П, Ф), заднеязычных (Г, К, Х) і зацвярдзелых (Р, Ж, Ш, Ч) перад тымі-ж галоснымі: Аляб’еў, Барб’е, В’етнам, сям’я, куп’ё, п’яўка, п’есы, саф’ян, Садоф’еў, Мантэг’ю, Лук’янаў, Х’юлет, бар’ер, надвор’е, Аж’е, Буш’е.

б) Мяккі раздзяляльны знак пішацца:

пасля зычных Л, Н, С, Ц, Дз і непрыставачнага З перад Е, Ё, І, Ю, Я ў словах іншамоўнага паходжання: вальера, рэльеф, Мальер, каньяк, Кавеньяк, Сеньі, канферансье, манпансье, ранцье, парцьеры, Цьер, мадзьяр, Дзьюі, Лавуазье, Карбюзье.

в) У імёнах па бацьку, прозвішчах і геаграфічных назвах, утвораных ад імён на -ІЙ (-ЫЙ), пасля зычных Л, Н, С, Ц, Дз, З перад суфіксам -ЕЎ пішацца мяккі знак, а пасля губных і зацвярдзелых – апостраф: Васільеў, Васільевіч, Васільеўка, Васільеўскі востраў, Арсеньеў, Арсеньевіч, Афанасьеў, Афанасьевіч, Кандрацьеў, Кандрацьевіч, Аркадзьеў, Аркадзьевіч; Грыгор’еў, Грыгор’еўка, Юр’еў, Юр’евіч, Парфір’еў, Парфір’евіч, Пракоф’еў, Пракоф’евіч;

пасля-ж Г, К, Х і збегу зычных, акрамя НЦ, перад суфіксам -ЕЎ пішацца І (Ы): Георгіеў, Георгіевіч, Акакіевіч, Яўціхіеў, Яўціхіевіч, Іраклiевіч, Яўлампіевіч, Ануфрыеў, Ануфрыевіч, Ануфрыеўка, Дзмітрыеў, Дзмітрыевіч, але: Вікенцьеў, Вікенцьевіч, Лаўрэнцьеў, Лаўрэнцьевіч, Кліменцьеў, Кліменцьевіч і інш.

IV. Правапіс падоўжаных зычных

Пры падоўжаным вымаўленні зычны гук, які стаіць паміж галоснымі, на пісьме перадаецца праз падваенне яго: разводдзе, збожжа, маззю, галлё, насенне, калоссе, смецце, ламачча, зацішша; Аўгіння, Аксіння, Наталля, Настасся, Аўдоцця; Краснаполле, Залессе, Закарпацце.

Але: Ілья, Ільіч, Ільічоўка, Ільін, Ільінскі, Ульянаўск, Ульянаў, Ульяна, Касьян, а таксама вытворныя ад слова ліць; лье, льецца, налью, разалью і інш.

V. Правапіс складаных слоў

1. а) Складаныя словы з націскам на першым складзе другой часткі пішуцца як простыя: вадаспад, палявод, шаўкапрад, гарбаносы, чарнавокі, прастадушны, саракаградусны, разнастайны, мнагабор'е, зламысны, дабраякасны, недабраякасны, навабранец, флатаводзец, малатабоец, канапляводства, саламарэзка, галаваломка, скараспелка, малакамер, Дабралюбаў, Ламаносаў, Сталетаў, Навазыбкаў, Чарнаручча.

б) Калі ў другой частцы складанага слова націск падае не на першы склад, тады ў першай частцы праяўляецца пабочны націск і пад ім аднаўляецца этымалагічнае О: торфабрыкет, сортаабмен, домакіраўніцтва, водаразмеркаванне, кормаздабыванне, боекамплект, простанародны, жывёлагадоўчы, стопрацэнтны, многастаночнік, шырокадаступны, своеасаблівы, высокаідэйны, тонкасуконны, Новарасійск, Горназаводск.

Заўвага 1. У першай частцы некаторых слоў можа выразна праяўляцца пабочны націск і тады, калі асноўны націск падае на першы склад другой часткі. У такім выпадку этымалагічнае О на пісьме аднаўляецца: азотнакіслы, горнарудны, збожжаздача, эбожжаўборка, дробнатвары, дробнаўласніцкі, усходазнаўства, работадавец, попелаўлоўнік і некаторыя іншыя.

Заўвага 2. Першая частка складаных прыметнікаў пішацца так-жа, як і першая частка назоўнікаў, ад якіх гэтыя прыметнікі ўтварыліся: марфалогія-марфалагічны, манаграфія-манаграфічны, храналогія-храналагічны.

Заўвага 3. Частка поў пішацца з О толькі пад націскам, не пад націскам О пераходзіць у А: поўнач, поўдзень; паўгоддзе, паўвостраў, напаўадчынены, напаўмёртвы.

в) Калі складаныя словы маюць у сваім саставе больш за дзве часткі, то кожная з гэтых частак пішацца як асобна ўзятае слова: паравозавагонабудаўнічы і інш.

2. Ненаціскное Э ў першай частцы складаных слоў захоўваецца без змены: мэтазгодна, рэдказубы, шэравокі.

3. У складана-скарочаных словах і ў вытворных ад іх галосныя О, А, Е, Я ненаціскных частак пішуцца так, як яны пішуцца ў адпаведных поўных словах: калгас, калгасны, калгаснік, саўгас, гарком, гаркомаўскі, кампартыя, камсод, саўнарком, камсамол, камсамолец, гарсавет, камандарм, гарана, сацспаборніцтва, конармія, ваенком, селькор, мясцком, лясгас, легпром.

VI. Правапіс склонавых канчаткаў назоўнікаў

Назоўнікі мужчынскага роду, якія абазначаюць хімічныя элементы і злучэнні, у родным склоне пісаць, як і назвы ўсіх рэчываў, з канчаткам -у, -ю: кіслароду, азоту, цынку, фасфарыту, аміяку, алюмінію, амонію, барыю і інш.

VII. Правапіс дзеясловаў

Дзеясловы абвеснага ладу цяперашняга часу першага спражэння ў першай асобе множнага ліку ў адпаведнасці з літаратурнай нормай пісаць пад націскам з канчаткамі -ОМ, -ЁМ, а не пад націскам – з канчаткамі -АМ, -ЕМ: бяром,

сцеражом, ідзём, нясём, кладзём; пішам, мажам, рэжам, чытаем, будуем, вывучаем;

у другой асобе множнага ліку, калі націск падае на апошні склад, – з канчаткамі -АЦЕ, -ЯЦЕ: бераце, сцеражаце, ідзяце, несяце, кладзяце, а не пад націскам -АЦЕ, -ЕЦЕ: рэжаце, пішаце, будуеце, сееце, чытаеце.

VIII. Правапіс лічэбнікаў

а) Лічэбнікі два, дзве і абодва, абедзве ў адпаведнасці з жывым вымаўленнем не ўніфікуюць родавых форм і маюць наступныя склонавыя канчаткі:

Н. два дзве абодва абедзве

Р. двух дзвюх абодвух абедзвюх

Д. двум дзвюм абодвум абедзвюм

В. як назоўны або родны

Т. двума дзвюма абодвума абедзвюма

М. двух дзвюх абодвух абедзвюх.

б) У колькасных састаўных лічэбніках скланенню падлягае кожнае слова:

Н. трыццаць восем	шэсцьсот семдзесят дзевяць
Р. трыццаці васьмі	шасцісот сямідзесяці дзевяці
Д. трыццаці васьмі	шасцістам сямідзесяці дзевяці
В. як назоўны	
Т. трыццацю васьмю	шасцістамі сямідзесяццю дзевяццю
М. трыццаці васьмі	шасцістах сямідзесяці дзевяці

IX. Іншыя змены ў правапісе

а) Часціцы б (бы), ж (жа) пішуцца без злучка: прышла б, прачытаў бы, чаму ж, казаў жа, куды ж бы, як жа ж.

б) У імёнах, прозвішчах і геаграфічных назвах, у якіх у беларускім вымаўленні пачатковае “у” развілося з “в”, пішацца на пачатку “у”: Уладзімір, Усевалад, Уладзіслаў, Усяслаў, Уладзівасток, Уладзікаўказ і г. д.

[Збор законаў, указаў Прэзідыума Вярхоўнага Совета Беларускай ССР, пастаноў і распараджэнняў Совета Міністраў Беларускай ССР. – 1957. – № 5. – Арт. 111]